

نوسانات سود و تاخیر در گزارش حسابرسی

دکتر محسن تنانی

استادیار حسابداری، دانشکده علوم مالی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

سعید نصرتی^۱

کارشناس ارشد حسابداری، دانشکده علوم مالی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۲ شهریور ۱۴۰۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۹ دی ۱۴۰۱)

سود حسابداری بعنوان نتیجه عملکرد یک واحد تجاری، توجه عموم سرمایه گذاران و تحلیلگران مالی را جلب نموده است. نوسان سود قابلیت پیش بینی آن را به طرز قابل توجهی کاهش داده و بر ریسک حسابرسی اثرگذار است. حسابرسان برای کاهش ریسک حسابرسی به یک سطح پایین قابل قبول، تلاش مضاعفی در راستای توجیه نوسانات انجام داده که مستلزم صرف زمان بیشتر از طرف تیم حسابرسی است. بنابراین هدف این پژوهش کاربردی، بررسی تاثیر نوسانات سود بر تاخیر گزارش حسابرسی است. به منظور نیل به این هدف، ۱۶۵۰ سال - شرکت (۱۶۵ شرکت برای ۱۰ سال) مشاهده جمع آوری شده به روش کتابخانه ای از گزارشات مالی سالیانه شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، طی دوره زمانی ۱۳۹۰-۱۳۹۹ مورد آزمون قرار گرفته است. نتایج برآورد رگرسیون های چندگانه حاکی از این است که بین نوسان سود و تاخیر در گزارش حسابرسی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. همچنین به دلیل اهمیت جزء تعهدی سود حسابداری، اقلام تعهدی سود حسابداری به سه قسمت تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی (اقلام تعهدی با قابلیت اتکای پایین)، تغییر در دارایی های عملیاتی غیر جاری (اقلام تعهدی با قابلیت اتکای متوسط) و تغییر در دارایی های مالی خالص (اقلام تعهدی با قابلیت اتکای بالا) تفکیک گردیده و تاثیر هر یک بطور جداگانه بر تاخیر گزارش حسابرسی بررسی شده است. نتایج حاصل از بررسی، حاکی از وجود رابطه مثبت و معنادار بین هر سه متغیر فوق و تاخیر در گزارش حسابرسی می باشد که نشان می دهد با افزایش نوسان اقلام تعهدی (فارغ از قابلیت اتکای آنها)، تاخیر گزارش حسابرسی افزایش می یابد.

واژه های کلیدی: تاخیر در گزارش حسابرسی، نوسان سود، تغییر در سرمایه در گردش غیر نقدی، تغییر در دارایی های عملیاتی غیر جاری، تغییر در دارایی های مالی خالص.

¹ saeed.nosrati20@gmail.com

مقدمه

محصول نهایی فرایند حسابداری مالی، ارائه اطلاعات مالی به استفاده کنندگان مختلف، اعم از استفاده کنندگان داخلی و استفاده کنندگان خارج از واحد تجاری، در قالب گزارش های حسابداری است. اطلاعات حسابداری مبنای بسیاری از تصمیم گیری ها در بازار سرمایه محسوب می شود. بنابراین اطلاعات باید به گونه ای تهیه و گزارش شود که برای تصمیم گیری استفاده کنندگان مفید باشد. به موقع بودن یکی از ویژگی های کیفی اطلاعات حسابداری است و هرگاه تأخیری نابجا در گزارش اطلاعات رخ دهد، اطلاعات ممکن است خصوصیت مربوط بودن خود را از دست بدهد [۵].

اطلاعات مالی نسبت به گذشت زمان، ارزش و سودمندی خود را در تصمیم گیری ها از دست می دهد، بنابراین هرچه فاصله زمانی بین پایان سال مالی و تاریخ انتشار صورت های مالی (تأخیر در گزارشگری) کوتاه تر شود، ارزش اطلاعات منتشر شده بیشتر می شود [۲].

تأخیر در گزارش حسابرسی اغلب به عنوان یکی از مهم ترین معیارهای به موقع بودن گزارشگری مالی تلقی می شود [۱۰، ۱۲]، بنابراین میزان تأخیر در ارائه گزارش های مالی شرکت باید مورد توجه ویژه تهیه کنندگان گزارش های مالی قرار گیرد، زیرا افزایش سرعت در گزارشگری به دلیل استفاده به موقع تر اطلاعات در اتخاذ تصمیم های اقتصادی توسط سرمایه گذاران، موجب شفافیت بیشتر اطلاعات مالی شرکت ها و کاهش عدم تقارن اطلاعات میان سرمایه گذاران می شود، که به تبع آن نیز شفافیت بالاتر بازار سرمایه را در پی خواهد داشت.

چارچوب نظری و فرضیه های پژوهش

سود گزارش شده از جمله اطلاعات مالی مهمی است که در هنگام تصمیم گیری توسط افراد در نظر گرفته می شود. تحلیل گران مالی عموماً سود گزارش شده را بعنوان یک عامل برجسته در بررسی ها و قضاوت های خود مد نظر قرار می دهند. همچنین سرمایه گذاران برای تصمیمات سرمایه گذاری خود بر اطلاعات مندرج در صورت های مالی واحدهای اقتصادی خصوصاً سود گزارش شده اتکا می کنند [۸]. در نتیجه با توجه به نقش کلیدی سود در تصمیم گیری استفاده کنندگان، بخش اعظمی از بودجه زمانی عملیات حسابرسی به گردآوری و ارزیابی شواهد مربوط به سود و عناصر تشکیل دهنده آن اختصاص می یابد، بنابراین سود حسابداری به عنوان نتیجه فعالیت یک واحد تجاری طی یک دوره مالی، می تواند بر فرآیند عملیات حسابرسی تأثیرگذار باشد [۴] و نوسانات سود بر ریسک حسابرسی اثرگذار است [۱۵]. حسابرسان می توانند سطوح بالا یا پایین نوسانات سود را به عنوان عامل فزاینده ریسک تلقی کنند. آنها ممکن است نوسانات بالای سود را به عنوان عامل افزایش ریسک در نظر بگیرند زیرا (الف) سودی که نوسان بیشتری دارد بنابراین از قابلیت پیش بینی کمتری برخوردار است [۱۷] و به احتمال زیاد تفاوت های زیادی بین انتظارات حسابرس از سود و سود گزارش شده توسط صاحبکار ایجاد می کند و (ب) انجام برآوردهای قابل اتکای حسابداری، به ویژه هنگامی که سود پرنوسان است، ممکن است چالش برانگیز باشد. از طرفی اگر حسابرسان استنباط کنند که سود دارای نوسان کم، نشان دهنده هموارسازی سود

توسط مدیریت و خطر مدیریت سود بیشتر است، ممکن است نوسانات پایین سود را نیز به عنوان عامل افزایش ریسک در نظر بگیرند [۱۴].

طبق تئوری تلاش حسابرسی، یکی از عواملی که موجب کاهش ریسک حسابرسی و افزایش توانایی کشف حسابرس می شود، تلاش حسابرسی یا مدت زمانی است که حسابرس برای رسیدگی ها صرف می کند. بنابراین کاهش تلاش حسابرسی و عدم صرف زمان کافی برای رسیدگی ها می تواند احتمال خطر عدم کشف حسابرسی را به شدت افزایش دهد [۱۳].

از آنجا که تحقیقات قبلی حاکی از آن است که تاخیر گزارش حسابرسی معیار معقولی از تلاش حسابرسی است [۱۶، ۲۱، ۲۲] و با توجه به اینکه نوسانات (بالا یا پایین) سود و عناصر تشکیل دهنده آن عاملی برای افزایش ریسک حسابرسی است که مستلزم صرف زمان بیشتر توسط حسابرس است، لذا فرضیه اصلی این پژوهش با توجه به وجود دو سناریو متفاوت فوق الذکر، بدون جهت و به شرح زیر تدوین می گردد:

فرضیه اصلی: بین نوسانات سود و تاخیر در گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

حسابرسان طبق دستورالعمل حسابرسی مبتنی بر ریسک [۶] و بر اساس فرمول خطر حسابرسی، هم در ابتدا و هم در پایان کار حسابرسی به برآورد خطر بررسی های تحلیلی می پردازند و نوسانات سود و عناصر تشکیل دهنده آن را مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهند. مسلماً برداشت حسابرسان از سود معطوف به رقم سود خالص نبوده و جهت بررسی های عمیق تر، تمام اجزا و عوامل موثر بر سود را مورد توجه قرار می دهند. سود حسابداری گزارش شده در صورت های مالی، به دو جزء نقدی و تعهدی قابل تفکیک است. با توجه به اهمیت جزء تعهدی سود حسابداری که بیشترین بودجه زمانی حسابرس صرف رسیدگی و اطمینان از صحت ارئه و افشای آنها در صورت های مالی می شود، در این پژوهش کلیه اقلام تعهدی موجود در یک صورت وضعیت مالی (ترازنامه) طبق تعریف ریچاردسون و همکاران^۱ [۲۴] از طریق تغییر در تمام دارایی های غیرنقدی منهای تغییر در بدهی ها اندازه گیری و به ۳ عنصر تغییر در سرمایه در گردش خالص غیرنقدی (اقلام تعهدی با قابلیت اتکای پایین)، تغییر در دارایی های عملیاتی غیرجاری (اقلام تعهدی با قابلیت اتکای متوسط) و تغییر در دارایی های مالی خالص (اقلام تعهدی با قابلیت اتکای بالا) تفکیک گردیده و تاثیر هر یک به طور جداگانه بر تاخیر در گزارش حسابرسی بررسی شده است. تغییر در سرمایه در گردش خالص غیرنقدی از طریق تغییر دارایی های جاری (به استثناء وجه نقد و سرمایه گذاریها) منهای تغییر بدهی های جاری (به استثناء تسهیلات مالی) اندازه گیری می شود و با توجه به اینکه هر دو طبقه قابلیت اتکای پایینی دارند (به دلیل وجود حسابهای دریافتی و موجودی کالا و همچنین پیش دریافت ها و مالیات های پرداختنی) لذا در کل تغییر در سرمایه در گردش خالص غیرنقدی از قابلیت اتکای پایینی برخوردار است. تغییر در دارایی های عملیاتی غیرجاری از طریق تغییر دارایی های غیر جاری (به استثناء سرمایه گذاریها) منهای تغییر بدهی های غیر جاری (به استثناء تسهیلات مالی) اندازه گیری می شود و با توجه به اینکه طبقه دارایی های غیرجاری دارای قابلیت اتکای پایین (به دلیل سلیقه

¹ Richardson et al

مدیریت در برآورد هزینه های استهلاک و مخارج سرمایه ای و غیرسرمایه ای) و طبقه بدهی غیرجاری دارای قابلیت اتکای بالایی است (به دلیل وجود اسناد پرداختی که اوراق فیزیکی قابل روئیتی است و ذخیره مزایای پایان خدمت که طبق قانون و فرمول واحد در همه شرکت ها محاسبه می شود) لذا در کل تغییر در دارایی های عملیاتی غیرجاری از قابلیت اتکای متوسطی برخوردار است. تغییر در دارایی های مالی خالص از طریق تغییر سرمایه گذارهای جاری و غیرجاری منهای تغییر تسهیلات مالی جاری و غیرجاری اندازه گیری می شود و با توجه به اینکه هر دو طبقه قابلیت اتکای بالایی دارند (هر دو دارای اوراق و اسناد معتبر برون سازمانی است و فارغ از هر گونه برآورد است) لذا در کل تغییر در دارایی های مالی خالص از قابلیت اتکای بالایی برخوردار است.

علت استفاده از این تعریف این است که اولاً کلیه اقلام تعهدی مرتبط با صورت وضعیت مالی (ترازنامه) که در سود خالص حسابداری مستتر است را در بر می گیرد و با تعاریف ارائه شده توسط هیلی^۱ و اسلون^۲ [۲۵] که بر اقلام تعهدی سرمایه در گردش مبتنی هستند، متفاوت است. ثانیاً با طبقه بندی قابلیت اتکای این اقلام که اثرگذار بر مدت زمان رسیدگی حسابرسان و در نهایت تاخیر در گزارش حسابرسی است، اثر قابلیت اتکای انواع اقلام تعهدی را نیز بر تاخیر گزارش حسابرسی می سنجد. لذا فرضیه های فرعی این پژوهش به شرح زیر تدوین می گردند:

فرضیه فرعی اول: بین نوسانات تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی (اقلام تعهدی با قابلیت اتکای پایین) و تاخیر در گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه فرعی دوم: بین نوسانات تغییر در دارایی های عملیاتی غیرجاری (اقلام تعهدی با قابلیت اتکای متوسط) و تاخیر در گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه فرعی سوم: بین نوسانات تغییر در دارایی های مالی خالص (اقلام تعهدی با قابلیت اتکای بالا) و تاخیر در گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد.

پیشینه پژوهش

برایان و ماسون^۳ (۲۰۲۰) یک رابطه منفی بین نوسانات سود و تاخیر گزارش حسابرسی یافتند، که واکنش حسابرسان به سود کم نوسان با افزایش تلاش آنها سازگاری دارد. علاوه بر این آنها متوجه شدند که نوسان کم سود، تاثیری قوی بر افزایش تاخیر گزارش حسابرسی دارد زمانی که سطح بالایی از هموارسازی سود وجود داشته باشد. همچنین نتایج پژوهش آنها نشان داد که ارتباط بین نوسانات سود و تاخیر گزارش حسابرسی توسط عواملی چون حسابرسان غیر متخصص در صنعت، حسابرسان با تصدی کوتاه مدت و موسسات حسابرسی کوچک و متوسط هدایت می شود [۱۴].

¹ Healy

² Sloan

³ Bryan & Mason

حبیب و همکاران^۱ (۲۰۱۹) عوامل موثر بر تاخیر در گزارش حسابرسی را به سه دسته تقسیم نمودند: (الف) عوامل مربوط به حسابرسی، (ب) عوامل مربوط به حاکمیت شرکتی، و (ج) عوامل مربوط به شرکت. آنها متوجه شدند که اظهار نظر حسابرسی و متغیر فصل حسابرسی، تاخیر گزارش حسابرسی را افزایش می دهد در حالی که موسسات حسابرسی بزرگ (چهار موسسه بزرگ معروف حسابرسی در دنیا)، خدمات غیر حسابرسی و دوره تصدی حسابرسی، تاخیر گزارش حسابرسی را کاهش می دهد. در بین عوامل تعیین کننده حاکمیت شرکتی، وجود یک عضو متخصص مالی در کمیته حسابرسی و تمرکز مالکیت، تاخیر گزارش حسابرسی را کاهش می دهد. در نهایت، بررسی ویژگی های سطح شرکت نشان می دهد که پیچیدگی شرکت باعث افزایش تاخیر گزارش حسابرسی می شود در حالی که سودآوری آن را کاهش می دهد [۲۰].

آستانا^۲ (۲۰۱۴) ارتباط بین کیفیت سود و تاخیر در گزارش حسابرسی را مورد بررسی قرار داد. این مقاله شواهدی را نشان می دهد که تاخیر غیر عادی گزارش حسابرسی، رابطه معکوس با کیفیت سود دارد. او همچنین از نوسانات سود به عنوان یکی از معیارهای کیفیت سود استفاده کرد و ارتباطی بین نوسانات سود و تاخیر در گزارش حسابرسی پیدا نکرد [۱۱].

نتایج پژوهش یاری و همکاران (۱۴۰۱) بیانگر این است که تدوین آیین نامه حق الزحمه حسابرسی بر خلاف هدف جامعه حسابداران رسمی، منجر به افزایش حق الزحمه موسسات حسابرسی و به دنبال آن بودجه زمانی و تلاش حسابرسان نگردیده است و فقط موسسات حسابرسی معتمد بورس طبقه اول که از قدرت چانه زنی بالاتری برخوردار هستند، با اتکا به این آیین نامه، امکان افزایش حق الزحمه و به دنبال آن افزایش بودجه زمانی برای آنها فراهم است که این امر موجب تاخیر در گزارش حسابرسی گردیده است [۹].

گل محمدی و آبیاری (۱۴۰۰) بین قابلیت مقایسه حسابداری با تاخیر گزارش حسابرسی و تعداد بندهای شرط رابطه منفی و معنی دار یافتند. این نتیجه از منظر ریسک ذاتی حسابرسی و کارایی اطلاعاتی قابل تفسیر است؛ چرا که قابلیت مقایسه حسابداری، ریسک حسابرسی و هزینه کسب اطلاعات را کاهش می دهد. به طور خلاصه می توان بیان داشت که قابلیت مقایسه حسابداری، سودمندی اطلاعات حسابداری را برای حسابرسان مستقل افزایش می دهد و در مجموع منجر به بهبود کیفیت حسابرسی می گردد [۷]. ابوالوفایی و خیراللهی (۱۳۹۴) به بررسی رابطه بین کیفیت سود و تاخیر در گزارش حسابرسی پرداختند. نتایج پژوهش آنها بیانگر این است که بین کیفیت ارقام تعهدی و تاخیر عادی در گزارش حسابرسی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد و بین پایداری سود با تاخیر عادی در گزارش حسابرسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. همچنین بین دو متغیر کیفیت ارقام تعهدی و پایداری سود با تاخیر غیرعادی در

¹ Habib et al

² Asthana

گزارش حسابرسی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. آنها برای اندازه گیری پایداری سود از مدل دیچو و دیچف^۱ (۲۰۰۲) استفاده نمودند [۱].

پور علی و همکاران (۱۳۹۲) به بررسی همبستگی بین عواملی مانند اندازه شرکت، درصد تغییرات درآمد در هر سهم، صنعت در حال فعالیت و نسبت بدهی با تاخیر حسابرسی پرداختند. نتایج نشان داد که بین متغیر اندازه شرکت همبستگی مثبت و معناداری وجود دارد ولی بین متغیرهای درصد تغییرات درآمد در هر سهم، صنعت در حال فعالیت و نسبت بدهی با تاخیر حسابرسی همبستگی مثبت و معناداری مشاهده نشد [۲۳].

پژوهشگران متعددی در ایران موضوع تاخیر در گزارش حسابرسی را مورد بررسی و مطالعه قرار داده اند و درصد یافتن عوامل آن برآمده اند. این عوامل به طور کلی شامل ۳ دسته عوامل مربوط به واحد گزارشگر، عوامل مربوط به حاکمیت شرکتی و عوامل مربوط به حسابرسی می باشند. با توجه به اهمیت سود حسابداری که نتیجه عملکرد واحد تجاری است، پژوهش حاضر با استفاده از اندازه گیری نوسانات سود از طریق انحراف معیار نوسانات سود خالص، به نوسان اعداد سود حسابداری و عوامل تشکیل دهنده آن از دیدگاه حسابرسان برای تدوین طرح کلی و برنامه حسابرسی پرداخته است که نوسانات سود و اجزای تشکیل دهنده آن، عاملی برای افزایش ریسک حسابرسی و در نتیجه افزایش مدت زمان رسیدگی و تاخیر در گزارش حسابرسی است. همچنین این پژوهش با طبقه بندی جامعی از کلیه اقلام تعهدی موجود در حسابهای شرکت، تاثیر هر یک از اقلام تعهدی و قابلیت اتکای آن را بررسی می نماید که از دیدگاه حسابرسان، بر مدت زمان رسیدگی و گزارشگری موثر است.

روش پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، از دسته پژوهش‌های کاربردی به‌شمار می‌رود و از نظر روش، پژوهشی توصیفی مبتنی بر تحلیل رگرسیونی است که در آن، از روش تحلیل داده‌های ترکیبی و ادغام استفاده شده است. داده‌های مورد نیاز از صورت‌های مالی حسابرسی شده موجود در سایت کدال جمع‌آوری شده است. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزارهای ایویز ۱۱ و استاتا ۱۲ در سطح معناداری ۹۵ درصد انجام گرفت. جامعه آماری پژوهش، شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ هستند. انتخاب نمونه از جامعه آماری بیان شده، بر اساس معیارهای زیر انجام گرفته است:

۱. شرکت‌های مورد نظر حداقل از ابتدای سال ۱۳۸۶ (با توجه به اینکه نوسان سود و عوامل آن از طریق انحراف معیار ۵ ساله محاسبه می شود، لذا برای بدست آوردن انحراف معیار سال ۱۳۹۰ باید از سال ۱۳۸۶ محاسبه گردد) در بورس اوراق بهادار تهران پذیرفته شده باشند و تا پایان سال ۱۳۹۹ از فهرست شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران حذف نشده باشند.
۲. سال مالی آنها در طول دوره تحقیق تغییر نکرده باشند.

¹ Dechow & Dichev

۳. به منظور تشابه نوع اقلام صورتهای مالی و طبقه بندی این اقلام، شرکت منتخب، متعلق به صنایع بانکی، بیمه ای، مؤسسات اعتباری، واسطه گری مالی و سرمایه گذاری ها نباشد.
۴. اطلاعات مورد نیاز متغیرهای تحقیق شامل صورت های مالی و یادداشت های توضیحی، در دسترس باشد (تعداد محدودی از صورتهای مالی قبل از سال ۱۳۹۰ در دسترس نبوده است).
۵. شرکت از بین صنعت های موجود، جزء صنعتی باشد که بعد از اعمال محدودیت های بندهای فوق، برای نمونه آماری حداقل ۸ شرکت در آن صنعت باقی مانده باشد.
- شرکت هایی که شرایط فوق را نداشتند، از نمونه آماری حذف شدند که در مجموع، تعداد آنها به ۱۶۵ شرکت رسید.

جدول ۱. تعداد شرکت های نمونه

شماره	تعداد شرکت
۱	تعداد کل شرکت های موجود در جامعه آماری تحقیق
۲	کسر می شود: شرکت های پذیرفته شده در بورس بعد از سال ۱۳۸۶
۳	کسر می شود: شرکت های غیر فعال و حذف شده از بورس
۴	کسر می شود: شرکت هایی که سال مالی آنها در طول دوره تحقیق تغییر کرده است
۵	کسر می شود: شرکت های جزو صنایع مالی (نظیر سرمایه گذاری، بانک، بیمه و ...)
۶	کسر می شود: شرکت هایی که مجموعه کامل صورت های مالی آنها در دسترس نیست
۷	کسر می شود: شرکت هایی که متعلق به صنایعی باشند که پس از اعمال فیلترهای فوق کمتر از ۸ شرکت در صنعت باقی مانده باشد
۸	جمع کل نمونه نهایی

جدول ۲. توزیع شرکت های نمونه بر حسب نوع صنعت

نوع صنعت	تعداد شرکت	تعداد مشاهدات	درصد
خودرو و قطعات	۲۵	۲۵۰	۱۵,۳٪
مواد و محصولات دارویی	۲۰	۲۰۰	۱۲,۱٪
فلزات	۱۹	۱۹۰	۱۱,۵٪
غذایی بجز قند و شکر	۱۷	۱۷۰	۱۰,۳٪
ماشین آلات و تجهیزات و دستگاه های برقی	۱۷	۱۷۰	۱۰,۳٪
سیمان، آهک و گچ	۱۶	۱۶۰	۹,۷٪
شیمیایی، لاستیک و پلاستیک	۱۵	۱۵۰	۹,۱٪
کاشی و سرامیک و املاک و مستغلات	۱۰	۱۰۰	۶,۱٪
کانی غیر فلزی	۹	۹۰	۵,۵٪
استخراج معادن و کانه های فلزی	۹	۹۰	۵,۵٪
قند و شکر	۸	۸۰	۴,۸٪
جمع	۱۶۵	۱۶۵۰	۱۰۰٪

مدل های مورد استفاده این پژوهش، برگرفته از مدل مفهومی برایان و ماسون^۱ [۱۴] می باشد که به منظور آزمون فرضیه اصلی پژوهش، از مدل (۱) به شرح زیر استفاده شده است:

$$\begin{aligned} LOGARL_{it} = & \beta_0 + \beta_1 EARVOL_{it} + \beta_2 TENURE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 LOSS_{it} + \\ & \beta_5 LOGAGE_{it} + \beta_6 FIS_{it} + \beta_7 SUBS_{it} + \beta_8 OPINION_{it} + \beta_9 SIZE_{it} + \\ & \beta_{10} AUDTYP_{it} + \beta_{11} CONOWN_{it} + \beta_{12} TYPOWN_{it} + \beta_{13} BTM_{it} + \\ & \beta_{14} INDUSTRYDUM_{it} + \beta_{15} YEARDUM_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

به منظور آزمون فرضیه فرعی اول پژوهش، از مدل (۲) به شرح زیر استفاده شده است:

$$\begin{aligned} LOGARL_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \Delta WCVOL_{it} + \beta_2 TENURE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 LOSS_{it} + \\ & \beta_5 LOGAGE_{it} + \beta_6 FIS_{it} + \beta_7 SUBS_{it} + \beta_8 OPINION_{it} + \beta_9 SIZE_{it} + \\ & \beta_{10} AUDTYP_{it} + \beta_{11} CONOWN_{it} + \beta_{12} TYPOWN_{it} + \beta_{13} BTM_{it} + \\ & \beta_{14} INDUSTRYDUM_{it} + \beta_{15} YEARDUM_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

به منظور آزمون فرضیه فرعی دوم پژوهش، از مدل (۳) به شرح زیر استفاده شده است:

$$\begin{aligned} LOGARL_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \Delta NCOVOL_{it} + \beta_2 TENURE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \\ & \beta_4 LOSS_{it} + \beta_5 LOGAGE_{it} + \beta_6 FIS_{it} + \beta_7 SUBS_{it} + \beta_8 OPINION_{it} + \\ & \beta_9 SIZE_{it} + \beta_{10} AUDTYP_{it} + \beta_{11} CONOWN_{it} + \beta_{12} TYPOWN_{it} + \\ & \beta_{13} BTM_{it} + \beta_{14} INDUSTRYDUM_{it} + \beta_{15} YEARDUM_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

به منظور آزمون فرضیه فرعی سوم پژوهش، از مدل (۴) به شرح زیر استفاده شده است:

$$\begin{aligned} LOGARL_{it} = & \beta_0 + \beta_1 \Delta FINVOL_{it} + \beta_2 TENURE_{it} + \beta_3 LEV_{it} + \beta_4 LOSS_{it} + \\ & \beta_5 LOGAGE_{it} + \beta_6 FIS_{it} + \beta_7 SUBS_{it} + \beta_8 OPINION_{it} + \beta_9 SIZE_{it} + \\ & \beta_{10} AUDTYP_{it} + \beta_{11} CONOWN_{it} + \beta_{12} TYPOWN_{it} + \beta_{13} BTM_{it} + \\ & \beta_{14} INDUSTRYDUM_{it} + \beta_{15} YEARDUM_{it} + \varepsilon_{it} \end{aligned}$$

که در آن $LOGARL_{it}$: تاخیر در گزارش حسابرسی، $EARVOL_{it}$: نوسانات سود، $\Delta WCVOL_{it}$: نوسانات تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی، $\Delta NCOVOL_{it}$: نوسانات تغییر در خالص دارایی های عملیاتی غیرجاری، $\Delta FINVOL_{it}$: نوسانات تغییر در خالص دارایی های مالی، $TENURE_{it}$: دوره تصدی حسابرسی، LEV_{it} : اهرم مالی، $LOSS_{it}$: زیان، $LOGAGE_{it}$: سن، FIS_{it} : پایان سال مالی، $SUBS_{it}$: داشتن شرکت های فرعی، $OPINION_{it}$: نوع اظهار نظر حسابرسان، $SIZE_{it}$: اندازه شرکت، $AUDTYP_{it}$: نوع حسابرسان، $CONOWN_{it}$: تمرکز مالکیت، $TYPOWN_{it}$: نوع مالکیت، BTM_{it} : ارزش دفتری به ارزش بازار، $INDUSTRYDUM_{it}$: کنترل صنعت، $YEARDUM_{it}$: کنترل سال است.

متغیرهای مورد مطالعه در این پژوهش شامل متغیر وابسته، متغیرهای مستقل و متغیرهای کنترلی، از گزارشات حسابرسی، صورتهای مالی حسابرسی شده و یادداشت های توضیحی شرکت های مورد بررسی، از سایت کدال به شرح زیر جمع آوری شده اند.

¹ Bryan & Mason

متغیر وابسته

تأخیر در گزارش حسابرسی: لگاریتم طبیعی فاصله زمانی بین تاریخ پایان سال مالی و تاریخ امضای گزارش حسابرسی [۱۲].

متغیرهای مستقل

نوسانات سود: انحراف معیار ۵ ساله سود خالص تقسیم بر کل دارایی های اول دوره [۳].
نوسانات تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی: انحراف معیار ۵ ساله تغییر در کلیه دارایی های جاری (به استثنا وجه نقد و سرمایه گذاری ها) منهای تغییر در بدهی های جاری (به استثنا تسهیلات مالی) تقسیم بر کل دارایی های اول دوره [۲۴].

نوسانات تغییر در خالص دارایی های عملیاتی غیرجاری: انحراف معیار ۵ ساله تغییر در دارایی های غیرجاری (به استثنا سرمایه گذاری ها) منهای تغییر در بدهی های غیرجاری (به استثنا تسهیلات مالی) تقسیم بر کل دارایی های اول دوره [۲۴].

نوسانات تغییر در خالص دارایی های مالی: انحراف معیار ۵ ساله تغییر در سرمایه گذاری های کوتاه مدت و سرمایه گذاری های بلندمدت منهای تغییر در تسهیلات مالی کوتاه مدت و بلندمدت تقسیم بر کل دارایی های اول دوره [۲۴].

متغیرهای کنترلی

متغیرهای کنترلی این پژوهش بر اساس پژوهش های داخلی و خارجی پیشین، انتخاب و به شرح ذیل، از گزارشات حسابرسی، صورتهای مالی و حسب مورد یادداشت های توضیحی شرکت های مورد بررسی، جمع آوری گردیده اند.

دوره تصدی حسابرسی: تعداد سال های تصدی حسابرسی (از عدد ۱ الی ۴).

اهرم مالی: کل بدهی ها تقسیم بر کل دارایی ها.

زیان: اگر عملیات شرکت منتج به زیان باشد مقدار ۱ و اگر سود باشد مقدار صفر در نظر گرفته می شود.

سن: لگاریتم طبیعی سن شرکت (تعداد سالها از زمان پذیرش شرکت در بورس).

پایان سال مالی: اگر پایان سال مالی شرکت منتهی به ۲۹ اسفند ماه باشد مقدار ۱ و در غیر اینصورت صفر در نظر گرفته می شود. در واقع این متغیر مربوط به نظریه فصل شلوغ حسابرسی است.

داشتن شرکت های فرعی: اگر شرکت دارای شرکت های فرعی باشد مقدار ۱ در غیر اینصورت مقدار صفر در نظر گرفته می شود.

نوع اظهار نظر حسابرس: اگر اظهار نظر حسابرس غیرمقبول باشد مقدار ۱ و در غیر اینصورت مقدار صفر در نظر گرفته می شود.

اندازه شرکت: معادل لگاریتم طبیعی جمع دارایی های شرکت می باشد.

نوع حسابرس: اگر حسابرس، سازمان حسابرسی و موسسه حسابرسی مفید راهبر باشد، عدد ۱ در نظر گرفته می شود و برای سایر موسسات حسابرسی صفر لحاظ می شود. سازمان حسابرسی (حسابرس

شرکتهای دولتی) و موسسه حسابرسی مفید راهبر (حسابرس شرکت های زیرمجموعه نهادهای انقلابی) از لحاظ نحوه انتخاب و عدم اختیار صاحبکار برای انتخاب و ادامه همکاری با آنان، متفاوت از سایر موسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی می باشند.

تمرکز مالکیت: درصدی از سهام عادی شرکت که متعلق به بزرگترین سهامدار است.

نوع مالکیت: اگر بیش از ۵۰ درصد سهام شرکت متعلق به دولت باشد، نوع مالکیت دولتی بوده و عدد ۱ در نظر گرفته می شود و در غیر این صورت مقدار صفر.

ارزش دفتری به ارزش بازار: ارزش دفتری حقوق صاحبان سهام تقسیم بر ارزش بازار آن.

کنترل صنعت: متغیر ساختگی برای کنترل اثر صنعت.

کنترل سال: متغیر ساختگی برای کنترل اثر تغییرات در طول زمان.

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

نتایج آمار توصیفی ارایه شده در جدول ۳ نشان می دهد که میانگین متغیر تأخیر در گزارش حسابرس برابر با ۴/۳۱۱ (حدوداً ۸۰ روز) است. متوسط متغیرهای نوسانات سود، نوسانات تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی، نوسانات تغییر در دارایی‌های عملیاتی غیرجاری، نوسانات تغییر در خالص دارایی‌های مالی به ترتیب برابر ۰/۱۰۹، ۰/۱۵۱، ۰/۱۱۲ و ۰/۱۱۷ است. میانگین متغیر اهرم مالی برابر ۰/۵۶۳ است که نشان می دهد شرکت ها حدود ۵۶ درصد منابع مالی خود را، از طریق بدهی تأمین می کنند، می توان عنوان کرد که ۵۶ درصد از شرکت ها ریسک مالی بالایی را پذیرفته‌اند. همچنین، حدود ۱۰ درصد از شرکت ها زبان گزارش کرده‌اند. علاوه بر این، در ۴۹ درصد مشاهدات، حسابرسان گزارش غیرمقبول داده‌اند.

جدول ۳. آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

پنل متغیرهای پیوسته					
متغیر	میانگین	میانه	حداکثر	حداقل	انحراف معیار
تأخیر در گزارش حسابرس	۴/۳۱۱	۴/۴۱۸	۵/۴۵۵	۲/۸۳۳	۰/۳۸۳
نوسانات سود	۰/۱۰۹	۰/۰۸۱	۱/۸۴۴	۰/۰۰۰۳	۰/۱۰۷
نوسانات تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی	۰/۱۵۱	۰/۱۲۱	۱/۸۷۹	۰/۰۱۲	۰/۱۲۵
نوسانات تغییر در خالص دارایی‌های عملیاتی غیرجاری	۰/۱۱۲	۰/۰۵۲	۲/۲۴۱	۰/۰۰۰۴	۰/۱۷۱
نوسانات تغییر در خالص دارایی‌های مالی	۰/۱۱۷	۰/۰۹۰	۳/۱۸۰	۰	۰/۱۲۶
دوره تصدی حسابرس	۲/۵۹۰	۳	۴	۱	۱/۲۰۷
اهرم مالی	۰/۵۶۳	۰/۵۷۲	۲/۰۷۷	۰/۱۲۲	۰/۲۰۵

متغیر	میانگین	میانه	حداکثر	حداقل	انحراف معیار
سن	۲/۹۰۸	۲/۸۹۰	۳/۹۷۰	۱/۶۰۹	۰/۴۳۰
اندازه شرکت	۱۴/۳۱۳	۱۴/۱۵۵	۲۰/۷۶۸	۱۰/۱۶۶	۱/۵۶۹
تمرکز مالکیت	۰/۵۳۴	۰/۵۲۶	۰/۹۹۴	۰	۰/۲۱۲
ارزش دفتری به ارزش بازار	۰/۴۲۷	۰/۳۶۴	۳/۳۵۱	-۰/۶۸۸	۰/۴۳۵
پنل متغیرهای گسسته					
متغیر	درصد یک	درصد صفر			
زیان	۱۰/۷۳	۸۹/۲۷			
پایان سال مالی	۸۷/۲۷	۱۲/۷۳			
داشتن شرکت های فرعی	۳۹/۹۴	۶۰/۰۶			
نوع اظهار نظر حسابرسی	۴۹/۷۶	۵۰/۲۴			
نوع حسابرسی	۲۲/۰۶	۷۷/۹۴			
نوع مالکیت	۶۱/۲۱	۳۸/۷۹			

میزان همبستگی متغیرهای مورد بررسی در جدول ۴ ارائه شده است. با توجه به این که بین هیچ یک از متغیرهای مستقل از آستانه بحرانی ۸۰ درصد تجاوز نمی کند بنابراین مشکل هم خطی بین متغیرهای مستقل وجود ندارد [۱۹].

جدول ۴. همبستگی بین متغیرها

	logarl	Earvol	Wcvol	Ncovol	Finvol	Tenur	Lev	Loss	Logage	Fis	Subs	Opinio	Size	Audtyp	Conow	Typow
logarl	۱/۰۰۰															
Earvol	۰/۰۶۵	۱/۰۰۰														
Wcvol	۰/۰۹۴	۰/۵۱۱	۱/۰۰۰													
Ncovol	۰/۱۵۱	۰/۲۰۲	۰/۲۲۲	۱/۰۰۰												
Finvol	۰/۰۹۰	۰/۲۲۰	۰/۳۸۲	۰/۱۳۹	۱/۰۰۰											
Tenur	۰/۰۱۲	-۰/۰۱۵	-۰/۰۱۱	۰/۰۳۸	-۰/۰۰۲	۱/۰۰۰										
Lev	-۰/۰۰۴	-۰/۳۳۱	-۰/۱۲۳	-۰/۱۴۲	-۰/۰۱۹	۰/۰۷۰	۱/۰۰۰									
Loss	۰/۱۳۲	-۰/۰۳۲	-۰/۰۰۴	۰/۱۳۸	۰/۰۰۴	۰/۰۱۵	۰/۲۷۶	۱/۰۰۰								
Logage	۰/۱۶۱	۰/۱۴۵	۰/۰۷۵	۰/۱۱۴	۰/۰۴۴	۰/۰۷۹	-۰/۰۲۷	۰/۰۱۴	۱/۰۰۰							
Fis	-۰/۱۷۸	-۰/۰۴۴	-۰/۰۳۶	-۰/۰۳۰	-۰/۰۶۱	۰/۰۵۱	۰/۰۰۲	۰/۰۰۳	-۰/۱۳۱	۱/۰۰۰						
Subs	۰/۲۴۵	۰/۰۱۷	-۰/۰۳۱	-۰/۰۷۵	۰/۰۱۱	۰/۰۳۳	-۰/۱۸۹	-۰/۰۵۴	۰/۰۸۵	۰/۱۲۵	۱/۰۰۰					
Opinio	۰/۳۰۴	-۰/۰۳۰	۰/۰۲۶	۰/۰۱۳	۰/۰۱۱	-۰/۰۵۷	۰/۰۵۶	۰/۱۲۵	-۰/۰۰۷	-۰/۱۵۰	۰/۱۳۳	۱/۰۰۰				
Size	۰/۰۹۸	۰/۰۷۳	-۰/۰۴۰	-۰/۰۱۰	۰/۰۹۳	۰/۱۳۱	۰/۰۵۳	-۰/۰۴۹	۰/۰۷۵	۰/۱۴۴	۰/۳۳۴	۰/۰۲۹	۱/۰۰۰			
Audtyp	۰/۱۱۷	-۰/۰۱۵	-۰/۰۵۵	۰/۰۳۶	-۰/۰۰۶	۰/۴۳۹	۰/۱۶۸	۰/۰۴۲	۰/۱۶۴	۰/۱۳۳	۰/۱۰۶	-۰/۰۴۱	۰/۲۵۹	۱/۰۰۰		
Conow	-۰/۲۵۷	-۰/۰۸۷	۰/۰۰۴	-۰/۱۳۱	-۰/۰۲۰	۰/۰۸۱	۰/۲۱۹	-۰/۰۵۲	-۰/۰۶۸	۰/۰۶۵	-۰/۲۳۱	-۰/۱۷۶	-۰/۰۳۲	۰/۱۴۱	۱/۰۰۰	
Typow	-۰/۳۶۸	-۰/۰۶۳	-۰/۱۰۱	-۰/۱۲۳	-۰/۰۴۵	۰/۱۵۰	۰/۱۶۷	۰/۰۰۲	-۰/۱۲۰	۰/۲۱۸	-۰/۰۶۴	-۰/۲۲۵	۰/۲۵۳	۰/۲۹۱	۰/۳۱۷	۱/۰۰۰

بیانگر همبستگی مثبت بین کلیه متغیرهای مستقل و وابسته است. در این پژوهش با بهره‌گیری از ضرایب عامل تورم واریانس، شدت هم‌خطی متغیرهای مستقل پژوهش بررسی شده است (نتایج آزمون در متن مقاله ارائه نشده است) که کمتر از ۱۰ بوده و نشان‌دهنده عدم وجود هم‌خطی می‌باشد. همچنین در پژوهش حاضر با توجه به اینکه اثرات سال و صنعت در مدل کنترل شده است، انجام آزمون F لیمر و هاسمن ضرورت پیدا نمی‌کند.

نتایج آزمون فرضیه اصلی

نتایج برآورد مدل آزمون فرضیه اصلی در جدول شماره ۵ ارائه شده است. برای بررسی معنی دار بودن کل مدل رگرسیون از آزمون F استفاده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود مقدار محاسبه شده برای احتمال آماره F طبق جدول شماره ۵ برابر $۰/۰۰۰$ می‌باشد و این مقدار کمتر از $۰/۰۵$ است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که کل مدل رگرسیون در سطح معنی داری ۹۵ درصد تأیید می‌شود. مقدار ضریب تعیین $۰/۴۱۲$ و ضریب تعیین تعدیل شده مدل برابر $۰/۴۰۰$ است. این آماره نشان‌دهنده این است که حدود ۴۰ درصد تغییرات متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل و کنترلی توضیح داده می‌شود. مقدار آماره دوربین - واتسون در این مدل برابر $۱/۷۳۵$ می‌باشد و می‌توان نتیجه گرفت که بین خطاها خودهمبستگی وجود ندارد.

سطح معناداری ضریب متغیر مستقل مربوط به این فرضیه مبنی بر تأثیر نوسانات سود بر تأخیر در گزارش حسابرسی، $۰/۰۱۹$ است که از $۰/۰۵$ کوچک‌تر است. بنابراین، با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه اصلی تأیید می‌شود. ضریب متغیر مستقل نوسانات سود برابر با $۰/۱۸۳$ است. به توجه به مثبت بودن ضریب می‌توان نتیجه گرفت که نوسانات سود تأثیر معنادار و مستقیم بر تأخیر در گزارش حسابرسی دارد. به این معنا که با افزایش نوسانات سود، تأخیر در گزارش حسابرسی افزایش می‌یابد.

جدول ۵. نتایج آزمون فرضیه اصلی

متغیر	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال آماره t
نوسانات سود	$۰/۱۸۳$	$۰/۰۷۸$	$۲/۳۵$	$۰/۰۱۹$
دوره تصدی حسابرسی	$-۰/۰۱۲$	$۰/۰۰۶$	$-۱/۸۷$	$۰/۰۶۱$
اهرم مالی	$۰/۱۰۹$	$۰/۰۴۵$	$۲/۴۱$	$۰/۰۱۶$
زبان	$۰/۱۰۳$	$۰/۰۲۵$	$۴/۰۲$	$۰/۰۰۰$
سن	$۰/۰۴۰$	$۰/۰۲۰$	$۲/۰۰$	$۰/۰۴۵$
پایان سال مالی	$-۰/۱۳۸$	$۰/۰۲۶$	$-۵/۱۸$	$۰/۰۰۰$
داشتن شرکت‌های فرعی	$۰/۰۹۸$	$۰/۰۱۷$	$۵/۵۲$	$۰/۰۰۰$
نوع اظهار نظر حسابرسی	$۰/۰۸۵$	$۰/۰۱۶$	$۵/۲۳$	$۰/۰۰۰$
اندازه شرکت	$۰/۰۲۳$	$۰/۰۰۶$	$۳/۸۲$	$۰/۰۰۰$
نوع حسابرسی	$۰/۱۸۸$	$۰/۰۲۱$	$۸/۶۹$	$۰/۰۰۰$
تمرکز مالکیت	$-۰/۱۸۰$	$۰/۰۳۹$	$-۴/۵۹$	$۰/۰۰۰$

متغیر	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال آماره t
نوع مالکیت	-۰/۲۰۷	۰/۰۱۸	-۱۱/۱۷	۰/۰۰۰
ارزش دفتری به ارزش بازار	۰/۰۴۹	۰/۰۲۰	۲/۴۶	۰/۰۱۴
مقدار ثابت	۴/۰۵۱	۰/۱۱۲	۳۵/۹۹	۰/۰۰۰
سال و صنعت	کنترل شد			
ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره دوربین واتسون	آماره F	احتمال آماره F
۰/۴۱۲	۰/۴۰۰	۱/۷۳۵	۳۵/۴۱	۰/۰۰۰

نتایج آزمون فرضیه فرعی اول

نتایج برآورد مدل آزمون فرضیه فرعی اول در جدول شماره ۶ ارائه شده است. برای بررسی معنی دار بودن کل مدل رگرسیون از آزمون F استفاده شده است. همان طور که مشاهده می شود مقدار محاسبه شده برای احتمال آماره F طبق جدول شماره ۶ برابر ۰/۰۰۰ می باشد و این مقدار کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می توان نتیجه گرفت که کل مدل رگرسیون در سطح معنی داری ۹۵ درصد تأیید می شود. مقدار ضریب تعیین ۰/۴۱۱ و ضریب تعیین تعدیل شده مدل برابر ۰/۴۰۰ است. این آماره نشان دهنده این است که حدود ۴۰ درصد تغییرات متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل و کنترلی توضیح داده می شود. مقدار آماره دوربین - واتسون در این مدل برابر ۱/۷۳۵ می باشد و می توان نتیجه گرفت که بین خطاها خودهمبستگی وجود ندارد.

سطح معناداری ضریب متغیر مستقل مربوط به این فرضیه مبنی بر تأثیر نوسانات تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی بر تاخیر در گزارش حسابرسی، ۰/۰۳۴ است که از ۰/۰۵ کوچک تر است. بنابراین، با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه فرعی اول تأیید می شود. ضریب متغیر مستقل نوسانات تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی برابر با ۰/۱۳۰ است. به توجه به مثبت بودن ضریب می توان نتیجه گرفت که نوسانات تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی تأثیر معنادار و مستقیم بر تاخیر در گزارش حسابرسی دارد. به این معنا که با افزایش نوسانات تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی، تاخیر در گزارش حسابرسی افزایش می یابد.

جدول ۶. نتایج آزمون فرضیه فرعی اول

متغیر	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال آماره t
نوسانات تغییر در سرمایه در گردش غیرنقدی	۰/۱۳۰	۰/۰۶۱	۲/۱۲	۰/۰۳۴
دوره تصدی حسابرسی	-۰/۰۱۳	۰/۰۰۶	-۱/۹۴	۰/۰۵۳
اهرم مالی	۰/۰۹۱	۰/۰۴۴	۲/۰۷	۰/۰۳۸
زیان	۰/۱۰۶	۰/۰۲۵	۴/۱۳	۰/۰۰۰
سن	۰/۰۴۲	۰/۰۲۰	۲/۰۸	۰/۰۳۸
پایان سال مالی	-۰/۱۴۰	۰/۰۲۶	-۵/۲۶	۰/۰۰۰

متغیر	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال آماره t
داشتن شرکت های فرعی	۰/۰۹۸	۰/۰۱۷	۵/۵۱	۰/۰۰۰
نوع اظهار نظر حسابرسی	۰/۰۸۴	۰/۰۱۶	۵/۱۶	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	۰/۰۲۴	۰/۰۰۶	۳/۹۸	۰/۰۰۰
نوع حسابرسی	۰/۱۹۱	۰/۰۲۱	۸/۸۳	۰/۰۰۰
تمرکز مالکیت	-۰/۱۸۱	۰/۰۳۹	-۴/۶۱	۰/۰۰۰
نوع مالکیت	-۰/۲۰۶	۰/۰۱۸	-۱۱/۱۱	۰/۰۰۰
ارزش دفتری به ارزش بازار	۰/۰۴۶	۰/۰۱۹	۲/۳۳	۰/۰۲۰
مقدار ثابت	۴/۰۵۳	۰/۱۱۲	۳۵/۹۸	۰/۰۰۰
سال و صنعت	کنترل شد			
ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره دوربین واتسون	آماره F	احتمال آماره F
۰/۴۱۱	۰/۴۰۰	۱/۷۳۵	۳۵/۳۶	۰/۰۰۰

نتایج آزمون فرضیه فرعی دوم

نتایج برآورد مدل آزمون فرضیه فرعی دوم در جدول شماره ۷ ارائه شده است. برای بررسی معنی دار بودن کل مدل رگرسیون از آزمون F استفاده شده است. همان طور که مشاهده می شود مقدار محاسبه شده برای احتمال آماره F طبق جدول شماره ۷ برابر ۰/۰۰۰ می باشد و این مقدار کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می توان نتیجه گرفت که کل مدل رگرسیون در سطح معنی داری ۹۵ درصد تأیید می شود. مقدار ضریب تعیین ۰/۴۱۴ و ضریب تعیین تعدیل شده مدل برابر ۰/۴۰۳ است. این آماره نشان دهنده این است که حدود ۴۰ درصد تغییرات متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل و کنترلی توضیح داده می شود. مقدار آماره دوربین - واتسون در این مدل برابر ۱/۷۳۵ می باشد و می توان نتیجه گرفت که بین خطاها خودهمبستگی وجود ندارد.

سطح معناداری ضریب متغیر مستقل مربوط به این فرضیه مبنی بر تأثیر نوسانات تغییر در خالص دارایی های عملیاتی غیرجاری بر تاخیر در گزارش حسابرسی، ۰/۰۰۰ است که از ۰/۰۵ کوچک تر است. بنابراین، با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه فرعی دوم تأیید می شود. ضریب متغیر مستقل نوسانات تغییر در خالص دارایی های عملیاتی غیرجاری برابر با ۰/۱۶۵ است. به توجه به مثبت بودن ضریب می توان نتیجه گرفت که نوسانات تغییر در خالص دارایی های عملیاتی غیرجاری تأثیر معنادار و مستقیم بر تاخیر در گزارش حسابرسی دارد. به این معنا که با افزایش نوسانات تغییر در خالص دارایی های عملیاتی غیرجاری، تاخیر در گزارش حسابرسی افزایش می یابد.

جدول ۷. نتایج آزمون فرضیه فرعی دوم

متغیر	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال آماره t
نوسانات تغییر در خالص دارایی‌های عملیاتی غیر جاری	۰/۱۶۵	۰/۰۴۵	۳/۶۰	۰/۰۰۰
دوره تصدی حسابرسی	-۰/۰۱۳	۰/۰۰۶	-۲/۰۱	۰/۰۴۵
اهرم مالی	۰/۱۰۸	۰/۰۴۴	۲/۴۶	۰/۰۱۴
زیان	۰/۰۹۲	۰/۰۲۶	۳/۵۵	۰/۰۰۰
سن	۰/۰۴۱	۰/۰۲۰	۲/۰۳	۰/۰۴۳
پایان سال مالی	-۰/۱۴۱	۰/۰۲۶	-۵/۳۴	۰/۰۰۰
داشتن شرکت های فرعی	۰/۱۰۶	۰/۰۱۸	۵/۹۱	۰/۰۰۰
نوع اظهار نظر حسابرسی	۰/۰۸۵	۰/۰۱۶	۵/۲۲	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	۰/۰۲۳	۰/۰۰۶	۳/۸۲	۰/۰۰۰
نوع حسابرسی	۰/۱۸۳	۰/۰۲۱	۸/۴۷	۰/۰۰۰
تمرکز مالکیت	-۰/۱۶۵	۰/۰۳۹	-۴/۲۰	۰/۰۰۰
نوع مالکیت	-۰/۲۰۲	۰/۰۱۸	-۱۰/۸۹	۰/۰۰۰
ارزش دفتری به ارزش بازار	۰/۰۴۲	۰/۰۱۸	۲/۱۵	۰/۰۳۲
مقدار ثابت	۴/۰۶۶	۰/۱۱۱	۳۶/۴۹	۰/۰۰۰
سال و صنعت	کنترل شد			
ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره دوربین واتسون	آماره F	احتمال آماره F
۰/۴۱۴	۰/۴۰۳	۱/۷۳۵	۳۵/۸۱	۰/۰۰۰

نتایج آزمون فرضیه فرعی سوم

نتایج برآورد مدل آزمون فرضیه فرعی سوم در جدول شماره ۸ ارائه شده است. برای بررسی معنی دار بودن کل مدل رگرسیون از آزمون F استفاده شده است. همان طور که مشاهده می‌شود مقدار محاسبه شده برای احتمال آماره F طبق جدول شماره ۸ برابر ۰/۰۰۰ می‌باشد و این مقدار کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که کل مدل رگرسیون در سطح معنی داری ۹۵ درصد تأیید می‌شود. مقدار ضریب تعیین ۰/۴۱۱ و ضریب تعیین تعدیل شده مدل برابر ۰/۴۰۰ است. این آماره نشان دهنده این است که حدود ۴۰ درصد تغییرات متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل و کنترلی توضیح داده می‌شود. مقدار آماره دوربین - واتسون در این مدل برابر ۱/۷۳۵ می‌باشد و می‌توان نتیجه گرفت که بین خطاها خودهمبستگی وجود ندارد.

سطح معناداری ضریب متغیر مستقل مربوط به این فرضیه مبنی بر نوسانات تغییر در خالص دارایی‌های مالی بر تاخیر در گزارش حسابرسی، ۰/۰۰۰ است که از ۰/۰۵ کوچک‌تر است. بنابراین، با اطمینان ۹۵

درصد فرضیه فرعی سوم تأیید می‌شود. ضریب متغیر مستقل نوسانات تغییر در خالص دارایی‌های مالی برابر با ۰/۱۲۸ است. به توجه به مثبت بودن ضریب می‌توان نتیجه گرفت که نوسانات تغییر در خالص دارایی‌های مالی تأثیر معنادار و مستقیم بر تأخیر در گزارش حسابرسی دارد. به این معنا که با افزایش نوسانات تغییر در خالص دارایی‌های مالی، تأخیر در گزارش حسابرسی افزایش می‌یابد.

جدول ۸. نتایج آزمون فرضیه فرعی سوم

متغیر	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال آماره t
نوسانات تغییر در خالص دارایی‌های مالی	۰/۱۲۸	۰/۰۵۹	۲/۱۵	۰/۰۳۲
دوره تصدی حسابرسی	-۰/۰۱۳	۰/۰۰۶	-۱/۹۰	۰/۰۵۸
اهرم مالی	۰/۰۸۵	۰/۰۴۳	۱/۹۵	۰/۰۵۲
زیان	۰/۱۰۶	۰/۰۲۵	۴/۱۵	۰/۰۰۰
سن	۰/۰۴۳	۰/۰۲۰	۲/۱۲	۰/۰۳۴
پایان سال مالی	-۰/۱۴۰	۰/۰۲۶	-۵/۲۶	۰/۰۰۰
داشتن شرکت های فرعی	۰/۰۹۸	۰/۰۱۷	۵/۴۹	۰/۰۰۰
نوع اظهار نظر حسابرسی	۰/۰۸۵	۰/۰۱۶	۵/۲۲	۰/۰۰۰
اندازه شرکت	۰/۰۲۲	۰/۰۰۶	۳/۶۰	۰/۰۰۰
نوع حسابرسی	۰/۱۹۱	۰/۰۲۱	۸/۸۱	۰/۰۰۰
تمرکز مالکیت	-۰/۱۷۷	۰/۰۳۹	-۴/۵۱	۰/۰۰۰
نوع مالکیت	-۰/۲۰۶	۰/۰۱۸	-۱۱/۰۷	۰/۰۰۰
ارزش دفتری به ارزش بازار	۰/۰۴۵	۰/۰۱۹	۲/۲۹	۰/۰۲۲
مقدار ثابت	۴/۰۹۱	۰/۱۱۱	۳۶/۶۶	۰/۰۰۰
سال و صنعت	کنترل شد			
ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	آماره دوربین واتسون	آماره F	احتمال آماره F
۰/۴۱۱	۰/۴۰۰	۱/۷۳۵	۳۵/۳۶	۰/۰۰۰

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در فرضیه اصلی پژوهش به بررسی رابطه بین نوسان سود و تأخیر در گزارش حسابرسی پرداخته شد تا مشخص گردد که آیا بین نوسان سود و تأخیر در گزارش حسابرسی رابطه معناداری وجود دارد یا خیر. مدل در سطح اطمینان ۹۵ درصدی مثبت و معنادار بوده و فرضیه اصلی این پژوهش رد نمی‌شود، بدین معنی که نوسان سود رابطه مثبت و معناداری با تأخیر در گزارش حسابرسی دارد. در واقع با افزایش نوسان سود خالص گزارش شده توسط واحد تجاری، حسابرسان جهت کاهش خطر حسابرسی به یک سطح قابل قبول، تلاش خود را که مستلزم صرف زمان بیشتر در جهت توجیه نوسانات می‌باشد، افزایش می‌دهند که این افزایش تلاش حسابرسی و صرف زمان بیشتر برای رسیدگی‌ها، موجب افزایش در تأخیر گزارش

حسابرسی می شود. نتایج آزمون فرضیه اصلی این پژوهش با نتایج بررسی بریان و ماسون (۲۰۲۰) در خصوص جهت رابطه بین نوسان سود و تاخیر در گزارش حسابرسی، هم راستا نیست. آنها یک رابطه منفی بین نوسانات سود و تاخیر در گزارش یافتند که واکنش حسابرسان به سود کم نوسان با افزایش تلاش آنها سازگاری داشته و موجب افزایش تاخیر در گزارش حسابرس می گردد. اصلی ترین دلیل این عدم هم راستایی را می توان تفاوت های اقتصادی ایران با کشورهای پیشرفته اقتصادی بیان کرد. در وضعیت حاد تورمی و تحریمی اقتصاد ایران و همچنین سیاست های اقتصادی که صنایع مختلفی را ممکن است سالانه تحت تاثیر قرار دهد (از جمله قیمت گذاری دستوری در برخی صنایع، عدم اجازه صادرات و واردات در برخی مواقع و ...)، سود خالص شرکت ها با نوسانات زیادی همراه بوده که این نوسانات زیاد باعث احساس خطر کردن حسابرسان و تلاش در راستای کاهش خطر از طریق تلاش و کار بیشتر می شود که موجب افزایش تاخیر در گزارش حسابرسی می گردد. حبیب و همکاران (۲۰۱۹) و آستانا (۲۰۱۴) رابطه آماری معناداری میان نوسانات سود و تاخیر در گزارش حسابرسی نیافتند. عدم وجود رابطه آماری در خصوص پژوهش های آنها را می توان مربوط نحوه اندازه گیری متغیر نوسانات سود دانست. حبیب و همکاران (۲۰۱۹) اندازه گیری نوسانات سود را از طریق تفاوت سود دوره جاری با دوره قبل اندازه گرفتند. این معیار بیشتر به عنوان اخبار خوب یا اخبار بد در نظر گرفته می شود نه به عنوان معیاری برای نوسانات سود. آستانا (۲۰۱۴) اندازه گیری نوسانات سود را از طریق نسبت انحراف استاندارد سود به انحراف استاندارد جریان وجه نقد اندازه گرفت. در این ارتباط می توان گفت اگر برداشت حسابرسان از ریسک مربوط به نوسانات خود سود باشد و نه چگونگی مقایسه نوسانات سود با نوسانات جریان وجه نقد، این موضوع می تواند ارتباط ناچیز آماری را توضیح دهد.

نتایج فرضیه های فرعی این پژوهش (که برای نخستین بار است بدین شکل مورد بررسی و آزمون قرار گرفته است) نیز نشان می دهد با افزایش نوسان اقلام تعهدی (فارغ از قابلیت اتکای آنها)، حسابرسان زمان بیشتری در جهت توجیه نوسانات این اقلام صرف می کنند، زیرا اقلام تعهدی و نوسان بالای آن ها، قابلیت اتکا و کیفیت سود گزارش شده را کاهش داده و مدیران را قادر می سازد که این اقلام را دستکاری کنند تا سود گزارش شده را سازگار با اصول پذیرفته شده حسابداری و مطابق میل خود نمایند، لذا در جهت کاهش خطر حسابرسی به یک سطح پایین قابل قبول، واکنش حسابرسان به افزایش نوسان اقلام تعهدی، تلاش بیشتر و صرف زمان بیشتر برای رسیدگی هاست که منجر به افزایش تاخیر در گزارش حسابرسی می گردد.

در این پژوهش جهت تجزیه سود از عوامل صورت وضعیت مالی (رویکرد ترازنامه ای) استفاده شده است. برای پژوهش های آتی پیشنهاد می گردد سود خالص حسابداری از طریق تجزیه عوامل صورت سود و زیان (رویکرد سود و زیانی) بررسی و مثلاً به سود حاصل از فعالیت های عملیاتی و سود حاصل از فعالیت های غیرعملیاتی و یا به تفکیک اجزای اصلی صورت سود و زیان، مانند درآمدهای عملیاتی، بهای تمام شده درآمدهای عملیاتی و ... تجزیه و تاثیر آن بر تاخیر در گزارش حسابرسی مورد بررسی و آزمون قرار گیرد. همچنین در زمان انجام این پژوهش، شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در

اغلب سال ها در شرایط رکود، تورم و تحریم قرار داشته اند، لذا اثر متغیرهای کلان اقتصادی بر تأخیر در گزارش حسابداری موضوعی است که می تواند در پژوهش های آتی مدنظر قرار گیرد.

با توجه به الزام افشا صورتهای مالی میان دوره ای و همچنین گزارشات ماهانه توسط ناشران، به سازمان بورس اوراق بهادار به عنوان نهاد ناظر، پیشنهاد می گردد ناشران صورتهای مالی با ارقام نوسان زیاد را ملزم به دعوت از حسابرسان قبل از پایان سال مالی نماید تا حسابرسان رسیدگی های خود را انجام و گزارش خود را زودتر ارائه نمایند. همچنین به سازمان بورس اوراق بهادار پیشنهاد می شود ضوابط و مشوقات بیشتری هم نسبت به شرکت های پذیرفته شده در بورس و هم نسبت به حسابرسان معتمد آن سازمان در جهت گزارشگری به موقع اطلاعات مالی، وضع نماید. به عنوان مثال، در دستورالعمل طبقه بندی موسسات حسابداری و اشخاص موضوع ماده ۱۰ دستورالعمل موسسات حسابداری معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار مصوب جلسه ۱۳۹۱/۱۱/۲۸ و اصلاحیه های مورخ ۱۳۹۵/۰۹/۰۲، ۱۳۹۸/۱۱/۳۰ و ۱۳۹۹/۰۵/۱۵ هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار، جهت رتبه بندی موسسات حسابداری معتمد، امتیازی برای به موقع بودن گزارشات حسابداری موسسات معتمد در نظر گرفته نشده است. پیشنهاد می گردد این امر مورد توجه سازمان بورس قرار گیرد تا از این طریق، حسابرسان گزارشات خود را زودتر به انتشار عموم بگذارند.

در این پژوهش برای نمونه گیری از روش حذف سیستماتیک استفاده شده است، از این رو برخی از صنایع مانند واسطه گری های مالی از دایره بررسی حذف شدند؛ همچنین قلمرو زمانی پژوهش حاضر، بازه زمانی سالهای ۱۳۹۰ الی ۱۳۹۹ می باشد، بنابراین در تعمیم نتایج این پژوهش به کل صنایع و بازه های زمانی خارج از دوره فوق، باید احتیاط لازم به عمل آید.

فهرست منابع

۱. ابوالوفایی، سجاد، خیراللهی، فرشید. (۱۳۹۴). "بررسی رابطه بین کیفیت سود و تأخیر در گزارش حسابداری". پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه رازی، دانشکده علوم اجتماعی.
۲. رضایی دولت آبادی، حسین، حیدری سلطان آبادی، حسن، بوستانی، حمیدرضا و کریمی سیمکانی، صادق. (۱۳۹۳). "بررسی عوامل تأثیرگذار بر تأخیر انتشار صورت های مالی سالانه حسابداری شده شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". فصلنامه حسابداری مالی، ۶ (۲۱)، صص ۸۲-۵۱.
۳. سلیمانی امیری، غلامرضا، خوئینی، مهدی و جوانی قلندری، موسی. (۱۳۹۸). "خودهمبستگی سود، نوسان سود و حق الزحمه حسابداری". فصلنامه علمی پژوهشی دانش حسابداری و حسابداری مدیریت، ۸ (۳۲)، صص ۱۱۱-۱۲۵.
۴. عباس زاده، محمدرضا، نصیرزاده، فرزانه و پورحسینی حصار، سیدمهدی. (۱۳۹۸). "بررسی رابطه بین نوسان پذیری سود و کیفیت حسابداری در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". مجله دانش حسابداری، ۲۰ (۷۸)، صص ۳۹۲-۴۱۹.
۵. کمیته تدوین استانداردهای حسابداری مالی. (۱۳۹۹). نشریه ۱۶۰ سازمان حسابداری، انتشارات سازمان حسابداری.

۶. کمیته تجدید نظر دستورالعمل حسابرسی. (۱۳۹۸). **نشریه ۱۵۰ دستورالعمل حسابرسی**، انتشارات سازمان حسابرسی.
۷. گل محمدی، مجتبی و آبیاری، مجید. (۱۴۰۰). "رابطه بین قابلیت مقایسه حسابداری، تاخیر گزارش حسابرسی و اظهار نظر حسابرسی". **مطالعات حسابداری و حسابرسی**، انجمن حسابداری ایران، ۱۰ (۴۰)، صص ۸۱-۹۶.
۸. مشایخی، بیبا و منتی، وحید. (۱۳۹۲). "بررسی عوامل موثر بر نوسان پذیری سود". **فصلنامه علمی پژوهشی حسابداری مالی**، ۵ (۲۰)، صص ۶۶-۸۹.
۹. یاری، مهدی، غلامی جمکرانی، رضا، محمدرضایی، فخرالدین و فرجی، امید. (۱۴۰۱). "آیین نامه تعیین حق الزحمه خدمات حسابرسی، نوع موسسه حسابرسی و تاخیر در گزارش حسابرسی: واکاوی نظریه های قدرت چانه زنی و تلاش حسابرسی". **مطالعات حسابداری و حسابرسی**، انجمن حسابداری ایران، ۱۱ (۴۱)، صص ۱۰۳-۱۲۰.
10. Abernathy, J., Barnes, M., Stefaniak, C., & Weisbarth, A. (2017). "An international perspective on audit report lag: A synthesis of the literature and opportunities for future research" **International Journal of Auditing**, 21(1), 100-127.
11. Asthana, S. (2014). "Abnormal audit delays, earnings quality and firm value in the USA". **Journal of Financial Reporting and Accounting**, 12(1), 21-44.
12. Bamber, M., Bamber, L., & Schoderbek, M. (1993). "Audit structure and other determinants of audit report lag: An empirical analysis". **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 12(1), 1-23.
13. Blankley, A. I., Hurtt, D. N. & MacGregor, J. E. (2012). "Abnormal audit fees and restatements". **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 31 (1), 79-96.
14. Bryan, D., & Mason, T. (2020). "Earnings Volatility and Audit Report Lag". **Advances in Accounting**, 51, 100496.
15. Bryan, D., Mason, T., & Reynolds, J. K. (2018). "Earnings autocorrelation, earnings volatility and audit fees". **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 37(3), 47-69.
16. DeFond, M., & Zhang, J. (2014). "A review of archival auditing research". **Journal of Accounting and Economics**, 58, 275-326.
17. Dichev, I., & Tang, V. (2009). "Earnings volatility and earnings predictability". **Journal of Accounting and Economics**, 47, 160-181.
18. Givoly, D., & Palmon, D. (1982). "Timeliness of annual earnings announcements: Some empirical evidence". **The Accounting Review**, 57(3), 486-508.
19. Gujarati, D. (1995). **Basic Econometrics**. USA: McGraw-Hill.
20. Habib, A., Bhuiyan, M., Huang, H., & Miah, M. (2019). "Determinants of audit report lag: A meta-analysis". **International Journal of Auditing**, 23, 20-44.
21. Knechel, W. R., & Payne, J. (2001). "Additional evidence on audit report lag". **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 20(1), 137-146.
22. Knechel, W. R., Rouse, P., & Schelleman, C. (2009). "A modified audit production framework: Evaluating the relative efficiency of audit engagements". **The Accounting Review**, 84(5), 1607-1638.
23. Pourali, M. & Jozi, M. & Rostami, K. & Taherpour, Gh. & Niaz, F. (2013). "Investigation of Effective Factors in Audit Delay: Evidence from Tehran Stock Exchange (TSE)", **Research Journal of Applied Sciences, Engineering and Technology** 5(2), 405-410.
24. Richardson, S.A., Sloan, R.G., Soliman, M.T., Tuna, I., (2005). "Accrual reliability, earnings persistence and stock prices", **Journal of Accounting and Economics** 39, 437-485.
25. Sloan, R.G., 1996. "Do stock prices fully reflect information in accruals and cash flows about future earnings?" **The Accounting Review**, 71, 289-315.

Earnings Volatility and Audit Report Lag

Mohsen Tanani (PhD)

Assistant Prof. of Accounting, Faculty of Financial Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran

Saeed Nosrati¹

MSc. of Accounting, Faculty of Financial Sciences, Kharazmi University, Tehran, Iran

(Received: August 24, 2022; Accepted: January 9, 2023)

Accounting earnings as a result of the performance of a business enterprise, has attracted the attention of investors and financial analysts. Earnings volatility significantly reduces its predictability and affects audit risk. To reduce audit risk to an acceptable low, auditors have redoubled their efforts to justify fluctuations that require more time on the part of the audit team. Therefore, the purpose of this applied research is to investigate the effect of earnings volatility on the audit report lag. In order to achieve this goal, 1650 years - company (165 companies for 10 years) observation collected by library method from the annual financial reports of companies listed on the Tehran Stock Exchange, during the period 2011-2020 has been tested. The results of estimating multiple regressions indicate that there is a positive and significant relationship between earnings volatility and audit report lag. Also, due to the importance of the accrual component of accounting earnings, accruals of accounting earnings are divided into three parts: change in non-cash working capital (accruals with low reliability), change in non-current operating assets (accruals with medium reliability) and change in assets net financial (high reliability accruals) are broken down and the impact of each on the audit report lag is examined separately. The results of the study indicate a positive and significant relationship between all three variables and the audit report lag, which shows that with increasing volatility of accruals (regardless of their reliability), the audit report lag increases.

Keywords: Audit report lag, Earnings Volatility, Change in Non-Cash Working Capital, Change in Non-Current Operating Assets, Change in Net Financial Assets.

¹ saeed.nosrati20@gmail.com © (Corresponding Author)